

A bőr obligát paraneoplasiái

A. Blum ■ S. Röhm ■ S. Großmann ■ M. Röcken

Kommentár: Dr. Baló-Banga J. Mátyás

ABŐR PARANEOPLASIÁS SZINDRÓMÁI a belszervek malignus folyamataihoz társuló bőrbetegségek heterogén csoportját képezik. Megkülönböztetünk úgynevezett obligát paraneoplasiákat, amelyek nagyon nagy valószínűséggel társulnak neoplasiákkal, és malignomákkal ritkábban társuló, úgynevezett fakultatív paraneoplasiákat.^{10,14,15} Ismerünk emellett számos olyan genodermatosiszt, amely mellett változó egybeesési aránnyal léphetnek fel belszervi malignomák.

Kórélettani szempontból a paraneoplasiák esetében nem daganatáttétről van szó, hanem olyan bőrbetegségekről, amelyeket vagy közvetlenül a daganatból felszabaduló mediátorok (pl. peptidek, hormonok) váltanak ki, vagy tumorantigének indukálta immunológiai elhárítási reakciók, amelyek a bőr struktúráival szembeni keresztreakció formájában jelentkeznek („molekuláris mimikri”). További mechanizmus lehet a tumorantigénből és antitestből összetevődő immunkomplexeknek a bazális membránban való lerakódása.^{10,15}

A lefolyás esetenként nagyon eltérő. A bőrbetegség olykor megelőzi a klinikailag diagnosztizálható daganatot, máskor azzal egyidejűleg lép fel. Így a bőr paraneoplasiája elősegítheti a malignoma korai felismerését és kezelését. A daganat és a paraneoplasia egyidejű fellépése esetén a bőrbetegség gyógyulása a hatásos kezelés jele lehet. A bőr-

Főbb tézisek:

1. A bőr paraneoplasiái a belső szervek malignus daganatainak felléptével függenek össze. Kórélettanilag a daganatokból felszabaduló mediátorok, peptidek és hormonok hatásával, tumorantigének kiváltotta immunológiai elhárító reakciókkal vagy tumorantigénekből és antitestekből álló immunkomplexek lerakódásával magyarázhatók.
2. A bőr paraneoplasiái olykor megelőzik a rosszindulatú daganat megjelenését, máskor azzal egyidejűleg lépnek fel. Jelentősen hozzájárulhatnak a daganatos betegség korábbi felismeréséhez és korai kezeléséhez. A bőrbetegség gyógyulása a daganat hatásos kezelését jelezheti, a progresszió viszont a tumor recidívájára utal. Mindig a daganat keresése és kezelése áll az előtérben. Különböző külső és belső kezelési módszerekkel gyakran enyhíthetők a bőrgyógyászati panaszok, de ezek az alapbetegséget érdemben nem befolyásolják.

betegség kiújulása vagy romlása a tumor recidívájára vagy áttétképződésre mutat. Ebben az értelemben a paraneoplasiás tünetek daganatjelző tulajdonságúak. A bőr legfontosabb paraneoplasiás betegségeinek ismerete tehát jelentős tényezője a daganatok korai felismerésének.

Ebben a cikkben az obligát paraneoplasiák (1. táblázat) és genodermatosisok, valamint a velük társuló malignomák ismertetésére kerül sor (2. és 3. táblázat). A jelen közlemény folytatásaként, lapunk következő számában a bőr fakultatív paraneoplasiáival foglalkozunk.

Acanthosis nigricans maligna

Kifejezetten acanthosis nigricans maligna mellett szól a nyak, a hónalj és a végtagok feszítő oldalának egyidejű hiperpigmentációja, amely barnásfekete maculák, papulák és verrucosus felszínű plakkok formájában jelentke-

het (1a ábra).^{9-11,15} Ritkábban keletkeznek sötéten pigmentált papulák az ajkak (1b ábra), a szemhéjak és a mamilák területén, valamint anogenitálisan, amikor a bőr florid papillomatosisáról beszélünk. Ez a maximálisan kifejlett változat szinte mindig malignoma fennállására utal. Az acanthosis nigricans maligna mellett esetenként Leser-Trélat-szindróma észlelhető (lásd a bőr fakultatív paraneoplasiáiról szóló cikket).¹⁵

Az acanthosis nigricans malignát el kell különíteni az acanthosis nigricans benignától, amely endokrin eltérésekkel és fejlődési rendellenességekkel társulhat, valamint a pseudoacanthosis nigricanstól, amely gyakran lép fel elhízott személyeken, és a testsúly csökkenésével visszafejlődhet.

Az acanthosis nigricans maligna keletkezéséért olyan, a tumorsejtekben termelődő, keringő növekedési faktorokat tesznek felelőssé, amelyek elősegítik a keratinocyták proliferációját. A jelek szerint a transzformáló növekedési faktor α (TGF- α) hat az epidermális növe-

kedési faktor (EGF) receptorára. A benignus formák kialakulásában valószínűleg az inzulinszerű növekedési faktor-1 receptora játszik szerepet.^{9-11,15}

Pacaltenyér (tripe palms)

Az acanthosis nigricans maligna egyik fajtájaként írták le a pacaltenyérnek (*tripe palms*) nevezett jelenséget: a tenyér kifejezett tekervényszerű hyperkeratosisát (2. ábra).^{5,10,15} Klinikailag a kéz tenyéri felszíne a szarvasmarha gyomrának (olaszul: *tripa*) nyálkahártyájára emlékeztet. Ez az elváltozás csaknem kizárólag férfi betegeken fordul elő.

Acrokeratosis Bazex

A betegség diszkrét, bíborvörös, erythematosus, psoriasiform-hyperkeratosisos beszűrődés képét mutatja, amely részben cornu cutaneumhoz lehet hasonló. Legtöbbször szimmetrikusan helyezkedik el az acrákon (fül, orr, kéz- és lábujjak) (3. ábra).^{6,10,15} A kísérő dyskeratosis és köröm-dystrophia klinikailag nem különíthető el a psoriasis kiváltotta növekedési zavartól.

Erythema gyratum repens Gammel

Klinikailag policiklikus, koncentrikus elrendezésű, főleg széli hámlást mutató, gyorsan változó erythema észlelhető (4. ábra).^{1,4,10,15} Megjelenése polírozott fadarab éreztére emlékeztet. Az érintett betegek között kétszer

1. táblázat. A bőr obligát paraneoplasziái és a hozzájuk társuló malignomák

Obligát paraneoplasia	Malignomák/további betegségek
<i>Acanthosis nigricans maligna</i>	Gyakori: gasztrointesztinális adenocarcinoma Ritka: tüdőrák, nőgyógyászati daganat, lymphoma
<i>Pacaltenyér (tripe palms)</i>	Gyakori: bronchus-carcinoma Ritka: gyomor-carcinoma
<i>Acrokeratosis paraneoplastica Bazex</i>	Gyakori: felső gasztrointesztinális és légzőszervi carcinoma
<i>Erythema gyratum repens Gammel</i>	Gyakori: hörgőrák Ritka: adenocarcinoma (emlőben, gyomor-bél traktusban), hemato-onkológiai betegségek, vesesejt-carcinoma
<i>Hypertrichosis lanuginosa acquisita</i>	Gyakori: tüdőrák, vastagbélrák
<i>Paraneoplasziás pemphigus</i>	Gyakori: hemato-onkológiai betegségek Ritka: Castleman-tumor
<i>Erythema necrolyticum migrans</i>	Gyakori: glucagonoma Ritka: májműködési zavar

Sabir S, 1999¹⁰ és Wolff H, 2001¹⁵ nyomán

annyi a férfi, mint a nő. A betegeken esetenként palmoplantaris hyperkeratosis látható. Patogenetikailag gyulladásozó folyamat állhat a háttérben.^{1,4,10,15}

Hypertrichosis lanuginosa acquisita

Klinikailag a lanugo szőrzet gyors növekedése észlelhető elsősorban az arcon, de ez a nyakra, a törzsre és néha a felső végtagra is kiterjedhet (5. ábra).^{7,10,15} Ez a jelenség elkülönítendő az androgéntermelő daganatok kiváltotta szőrnövekedéstől, amelynek során az erősebb terminális szőr növekszik, valamint a hirsutismustól. A hypertrichosis lanuginosa acquisitát eddig túlnyomórészt nőknél írták le.

A szőrnövekedést kiváltó növekedési faktorokat nem ismerjük. Az androgének a folyamatban nem szerepelnek.

Paraneoplasziás pemphigus

A szájnálkahártyán kifejezett, tartós és nagyon fájdalmas erosiók találhatók, amelyek az ajakról az ínyen, a buccalis tájon és a szájadlason át a nyelőcsőre, a légcsőre és a hörgőkre terjedhetnek. Érintett lehet a kötőhártya és az anogenitális nyálkahártya is. Főleg az arcon, a seborrhoeás területeken és az acrákon erythema exudativum multiforme jellegű kiütések és a későbbi lefolyás során erythematosus, részben pörkösödő erosiók jelennek meg (6. ábra).^{2,10,15} A száraz köhögés

Kommentár: Dr. med. habil. Baló-Banga J. Mátyás • MH Központi Honvédkórház, Budapest

A paraneoplasziás dermatosisok felismerése életmentő lehet a beteg számára. Blum, Röhm, Grossman és Röcken összefoglaló cikke jól példázza az „iskolázott” (gyakran évtizedes tapasztalatokon nyugvó) bőrgyógyászati megtekintés lehetőségeit – és tegyük hozzá: felelősségét is – korunk egyre inkább elgépiesedő orvoslásában. A cikk a bőr obligát paraneoplasziáinak ismertetése mellett táblázatos formában és meglehetősen vázlatosan foglalkozik az autoszomális domináns, illetve recesszív öröklődésű szindrómákkal, amelyek gyakran társulnak daganatokkal.

E bőrbetegségek gyanúja két igen nehéz feladat elé állítja a klinikus bőrgyógyászt. Egyrészt a tünetek pontos elemzésével és néhány célzottan kért, egyszerű vizsgálattal el kell végeznie az elkülönítő kórismézést, amelynek végén eljuthat a felsorolt obligát paraneoplasziák biztos diagnózisához. A második, nehezebb feladat ezután kezdődik: a háttérintézmények, a progresszív betegellátás nyújtotta változó lehetőségek mellett kell elvégeztetnie a belszeri daganatkutatást, s ehhez a beteget (a társszakmák képviselőivel együtt) sok esetben meg kell győznie arról, hogy a költséges és olykor kellemtelen vizsgálódás indokolt. A feladat hálátlan: a sikeres daganatkezelés nyomán tünetmentesé váló beteg tudatában gyakran elhomályosul, hogy életét, egészségét a bőrgyógyásznak is köszönheti, hiszen az adekvát terápiát már biz-

tosan nem ő hajtja végre. A következőkben néhány esetismertetésünk példáján próbálom igazolni a fenti gondolatsort.

Acanthosis nigricans maligna

Az acanthosis nigricans maligna elkülönítendő a „benignus” formától. Ez olykor felléphet nikotinsavészterekkel történő kezelés kapcsán (az így kezelt dyslipoproteinaemiás betegek 20%-ánál), de ezek a terápiák már háttérbe szorultak. Gyakrabban találkozunk a kórképpel diabetesben, elsősorban az inzulinrezisztens kórformákban. Az A típust az inzulinreceptor hiánya vagy gátolt funkciója jellemzi, ez többnyire hyperandrogenismushoz társul. A B típusú kórképben az inzulinreceptor ellen termelődött autoantitestek hatására alakul ki az inzulinrezisztencia, többnyire autoimmun szindrómákban szenvedő nők esetében. Itt említendő még a Lawrence–Seip-szindróma (lipatrophia totalis), amely veleszületett (Seip) vagy szerzett (Lawrence) betegség inzulinrezisztens diabéteszsel, hyperlipidaemiával, lipatrophia totalissal és benignus acanthosis nigricanssal.²

Az úgynevezett pseudoacanthosis nigricans mérsékelt pigmentfelszaporodással jár az axilláris és más testhajlati régiókban, elsősorban elhízott személyeken, erős dörzsölődés érvényesülésekor. Ritkábban fehér bőrű egyéneken vagy meleg környezetben (pl. a trópusokon) dolgozókon is fellép, de ilyenkor a folyamat sohasem érinti a nyálkahártyákat és a tenyéri-talpi régiót.

Acanthosis nigricans malignában szenvedő betegünk¹ 22 éves élsportoló (súlyemelő) volt, aki az 1980-as évek hazai gyakorlata szerint anabolikumokat kapott teljesítményfokozás céljára. Bőrvörösség és viszketés kíséretében a kórfolyamat lappangva, szubfebrilitással, nyi-

rokcsomó-duzzanattal és hepato-splenomegáliával kezdődött, majd 3 hónap alatt sötétbarna-fekete elszíneződés és follicularis papulák alakultak ki a törzs jelentős részén. A beteget belgyógyászati javallat alapján hydroxyurea-tartalmú készítménnyel kezdték kezelni. Közben alopecia totalis és leukonychia lépett fel, amely valamennyi kézkörömre ráterjedt. További 2 hónappal később három nagy nyirokcsomót távolítottak el a retroperitoneumból, a szövettani vizsgálat „relatív hyperplasiát” igazolt. Eközben a fiatalember általános és bőrállapota folyamatosan romlott, 30 kg-ot fogyott. Vérében eosinophilia és a basophil leukocyták számának jelentős emelkedése volt megfigyelhető. Két hónap múlva CT-vel igazolt, 6×6 cm-es tumort távolítottak el a retroperitoneumból. Ennek szövettani vizsgálata Castleman-lymphomát igazolt. A következő 6–8 hónapban teljes remisszió következett be, a durván, egyenetlenül megfeketedett bőr lehámlott, a leukonychia és a vér eosinophiliája eltűnt, a haj és a szőrzet visszanőtt. A kontrollvizsgálatok során a mérsékelt basophil leukocytaszaporulat hosszasan fennállt, de a beteg külleme, testsúlya normalizálódott.

A diagnosztika fontos elemei tehát a vércukorvizsgálatok (vércukorprofil, orális glükóztolerancia-teszt [oGTT]), a glikált hemoglobin [HbA_{1c}] meghatározása), a képalkotó diagnosztika, valamint a tumormarkerek – a karcinembrionális antigén (CEA) és az α -fötóproteín, szükség szerint a β_2 -mikroglobulin – vizsgálata.

Erythema necrolyticum migrans

Az obligát paraneoplasziák további, sokrétű differenciáldiagnosztikát felvonultató képviselője az erythema necrolyticum migrans (glucagonoma szindróma). Ez a ritka kórkép, ame-

lyen serpiginosus, körkörös erythemák megjelenését értjük hólyagképződéssel és felületes necrosis-sal, a pancreas α_2 -sejtjeinek tumorához (glucagonoma) csatlakozik. Az eddigi esetszámok száma nem éri el az ötvenet.³

A bőrtünetek jellegzetes lokalizációjuk: a törzs alsó részén, a combok proximális harmadán és az anogenitalis tájékon jelentkeznek. A diagnosztikus vizsgálatok során kórjelző a koplaláskor is magas vércukorszint, a csökkent glükóztolerancia, a magas glukagonszint és a rendkívüli mértékben csökkent cinkszint kimutatása. A vérben a szabad aminosavak és a zsírsavak szintje is igen alacsony. A Westergreen-érték igen magas lehet.

A bőrszövetekben jellegzetesek a keratinocyták necrosisok a hám felső rétegeiben, valamint a granulocyták infiltrációja. A *Staphylococcus* okozta pyodermitis és az acrodermatitis enteropathica (primer cinkhiány) szindrómától elkülönítendő „pseudoglucagonoma szindróma” hasonló megjelenésű, de glukagonszint-emelkedéssel nem járó kórkép.⁴

A folyamat 70 éves nőbetegünk esetében a pancreas insulinomájának felismerésével kezdődött, amelyet sikeres sebészi eltávolítás, majd a tünetek regressziója és 5 évig tartó teljes remisszió követett. Ezután a bőrtünetek újra jelentkeztek. A glucagonoma szindrómát a hisztológiai és a laboratóriumi vizsgálatok is alátámasztották, a tumorkutatás azonban negatív eredménnyel zárult. Havonta, összesen négy ciklusban adott dacarbazin-kezeléssel ismét 4 évig tartó remissziót sikerült elérni, majd a tünetek ismét jelentkeztek. Ekkor a dacarbazin-kezelést már csupán egy évig tartó remisszió követte, és a recidíva hátterében a hasi ultrahangvizsgálat, valamint a CT szolid máj-metastasiszt igazolt. Octreoscan vizsgálattal a tumor „receptorpozitív” bizonyult. A tartós hatású somatostatintanalóggal végzett kezelés a nekrolitikus

migráló erythema teljes eltűnéséhez vezetett, és a beteg állapota ismét rendeződött. A hasi CT a májajtat jelentős regresszióját mutatta. Folyamatos észlelés mellett a beteg negyedik éve tünetmentes. Az eset azt bizonyítja, hogy még a viszonylag előrehaladott és a sebész számára hozzáférhetetlen esetekben is érdemes palliatív kemoterápiával próbálkozni. A beteg életét eddig 14 évvel hosszabbítottuk meg.⁵

Autoszomális domináns öröklődésű genodermatosisok

Az autoszomális domináns öröklődésű genodermatosisok közül a Muir–Torre-szindróma is a kivétel nélkül mindig rosszindulatú daganathoz társuló paraneoplasziák közé sorolható. A diagnózis kritériumai legalább egy faggyúmirigy-eredetű tumor a bőrön és legalább egy belső szervi daganat jelenléte. A bőrtumortokat fontos jeleknek kell tekinteni, mivel megelőzhetik a viscerális daganatok kialakulását. Egy nemrég ismertetett esetünkben a 62 éves férfi beteg bőréről plasztikai sebészeti osztályon a törzs három különböző régiójából távolítottak el egy-egy növedéket.

Ezek egyike epitheliomának, a másik kettő pedig faggyúmirigy-adenomának, valamint ráknak bizonyult az igen alapos szövettani vizsgálatok során. A bőrtumorok nyomán megkezdett részletes daganatkutatás a proximális colon panaszt még nem okozó daganatára derített fényt. Az eltávolított bélszakasz hisztológiai vizsgálata adenocarcinómát igazolt. Esetünk a második hazai közlés. Az érintett családok szűrésének igen nagy jelentősége van. A Muir–Torre-szindróma elsősorban a Gardner-szindrómától különítendő el. Ezért is fontos, hogy minden kimetszett bőrképlet szövettani vizsgálatára sor kerüljön, ha mégoly banálisnak látszanak is.⁶

A Gorlin–Goltz-szindrómában, melynek klasztrikus tünettriádját nagyszámú bazálsejtes rák, a „hasadt bordák” és mandibularis cysták alkot-

ják, kimutatták a 9-es kromoszóma P_{53} tumor-suppresszor génjének deléciós mutációját, amely szerepet játszhat a fokozott környezeti (UV fény, ill. arzén indukálta) carcinogenesisben. A cikk 2. táblázatában említett genodermatosis, a dysplasiás naevus szindróma (B-K Mole-szindróma) sok vitát váltott ki. A hererák fokozott incidenciája eddig nem volt ismert. A szindróma szerintem obligát tumort jelez, de nem paraneoplasztikus.

Autoszomális recesszív öröklődésű genodermatosisok

Az autoszomális recesszív öröklődésű genodermatosisok, amelyek daganatokkal társulhatnak, intenzív genetikai és molekulárbiológiai kutatások tárgyát képezik. Több ilyen kórképről, köztük a Bloom-szindrómáról, a Fanconi-anaemiáról és a Werner-szindrómáról (progeria) sikerült kimutatni a DNS-hibajavítás (repair) bizonyos hibáit, amelyek kromozómatorésekhez és nagyfokú genetikai instabilitáshoz vezettek. Mindez hozzájárulhat ahhoz, hogy az ilyen esetekben a környezeti carcinogenesis fokozottan érvényesül.⁷

Irodalom:

1. Baló-Banga JM, Rácz I, Szalai F, Kelemen E, Petrányi M, Flautner L, Kelényi G, Pintér E. Ein mit Castleman Hämartom einhergehender paraneoplastischer Symptomenkomplex. *Z Haut* 1989;65:761
2. Brockow K, et al. Acanthosis nigricans: A marker for hyperinsulinaemia. *Pediatric Dermatology* 1995;12:323–326
3. Török L. A bőrtünetek diagnosztikai jelentősége. *Medicina*, Budapest, 2001
4. Schwartz RA. Glucagonoma and pseudoglucagonoma syndromes. *Int J Dermatol* 1997;36:81–89
5. Berecz M, Müzes G, Baló-Banga JM, Becker K, Hársing J, Horváth A. Recurrent glucagonoma syndrome successfully treated by long-acting somatostatin analogue. *20th World Congr Dermatol Abstr No. P1035. Ann Dermatol Venereol* 2002;129:1S569
6. Vajda A, Scharrer K, Baló-Banga JM. Faggyúmirigy-eredetű multiplex daganat colon carcinómával – Muir–Torre-szindróma. *Orv Hetil* 2003;144:985–989
7. Baló-Banga JM, Preisz K. UV-induced DNA-damage and related disorders. In: Horkay I, szerk. *Photodermatology Photobiology. TEMPUS S-JEP Interdisciplinary course*, Debrecen, 1997